

ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัฐสังคิกสูตร

A STUDY OF INSIGHT DEVELOPMENT PRACTICE IN ATṬHAṄGIKASUTTA

พระภัทรพล วิสุทธิธโร, PhraPhattharaphon Visutho (Khru easom)¹

E-mail: PKhraesom@gmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัฐสังคิกสูตร” นี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมในอัฐสังคิกสูตร 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัฐสังคิกสูตร โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลจากการวิจัยพบว่า การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัฐสังคิกสูตร เป็นการปฏิบัติตามหลักมรรคสังคจ คือ การเจริญศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อผู้ปฏิบัติเจริญศีล สมาธิ ปัญญา สมบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้เกิดความบริสุทธิ์แห่งวิสุทธิ 7 คือ สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสน วิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณทัสสนวิสุทธิ ย่อมทำให้เกิดปัญญาแจ่มใสในอริยสังคจ คือ มรรค ผล นิพพาน ได้ในที่สุด พระพุทธเจ้าทรงแบ่งบุคคลออกเป็น 2 จำพวก สัตบุรุษ บุคคลผู้มีสัมมาทิฏฐิ เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 และอสัตบุรุษ บุคคลผู้มีมิจฉาทิฏฐิ เป็นผู้ดำเนินชีวิตไปในทางมิจฉาทิฏฐิ ไม่มีหิริ โอตตปปะ ทรงตรัสว่า “วิชชา” คือ ประชานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทำให้มีหิริ โอตตปปะ และอริยมรรคอื่นก็มีตามมาด้วยการเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ต้องมีสัมมาสติ คือมีสติ สมาธิ และปัญญา พิจารณาในฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม

คำสำคัญ: (อัฐสังคิกสูตร), (วิปัสสนา), (วิสุทธิ 7), (หิริ โอตตปปะ)

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Vipassana Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

The research paper entitled ‘A Study of Vipassana Meditation Practice in *Atthāṅgikasutta*’ has two objectives: 1) to study the Buddhist teachings found in *Atthāṅgikasutta*, 2) to study the insight practice appeared in *Atthāṅgikasutta*. It was a qualitative research. The results of the research showed that Insight meditation found in *Atthāṅgikasutta* is the practice of noble eightfold path, that is, following morality, concentration and wisdom. When this practice has been completed, the practitioner will also complete 7 purifications; purity of morality, purity of mind, view purity, purity of transcending doubts, purity of the knowledge and vision. Having completed the practice of Noble Eightfold Path which is named as the middle path, he will also accomplish mindfulness of all mental conditions—name and form as they really were then leading to gain wisdom on Noble Truth and enlightenment in the end. The Buddha divided people into two main categories, i.e. the worthy man referring to those who have the right view, following the Noble Eightfold Path, and unworthy man referring the wrong-view person, having wrong livelihood, without shame and conscience and also persuade other to follow his characters. The Buddha said that ‘Vijjā’ or wisdom as the key leader to perform the goodness, being shame and conscience, and other noble path through performance of Mahasatipatthana with right mindfulness, concentration and wisdom functioning to observe 4 bases; body, feeling, mind and mental formations.

Keywords: (*Atthāṅgikasutta*), (Insight Meditation), (7 Purifications), (Shame and Conscience)

1. บทนำ

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เป็นทางสายกลาง หมายถึงทางที่ยึดความพอดี มัชฌิมาปฏิปทา เรียกว่าอัฐสังคิมมรรค คือทางที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน² การปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นการปฏิบัติตามอัฐสังคิมมรรค ถือว่าได้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คืออริยสัจ 4 ดังที่พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกขอริยสัจ สมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เพราะเรา รู้แจ้งอริยสัจ 4 ประการนี้ตามความเป็นจริง ชาวโลกจึงเรียกตถาคตว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”³ พระพุทธองค์ทรงขยายความอริยสัจ 4 ไว้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ที่ทรงแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ว่าทุกขอริยสัจ คือ ความเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความเจ็บเป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ ทุกขสมุทัยอริยสัจ คือต้นเหตุอันนำไปเกิดภพชาติอีก ทุกขนิโรธอริยสัจ คือความที่ต้นเหตุดับไป ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คืออริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมมัณะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ⁴ มรรคมีองค์ 8 หรือมัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ทางยึดความพอดีที่จะทำให้ถึงนิโรธโดยไม่ติดข้องหรือเอียงไปหาที่ สุดสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (ความหมกมุ่นในกามสุข) และอัตตakilมณานุโยค คือ (บีบคั้นทรมานตนเองให้เดือดร้อน)⁵ มัชฌิมาปฏิปทา หรือ อัฐสังคิมมรรค จึงนับว่าเป็นวิธีการใช้กฎเกณฑ์แห่งกระบวนการของธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตอย่างสูงสุด

เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรืออัฐสังคิมมรรค จนบรรลุเข้าสู่มรรคผลนิพพาน ตัดกระแสธรรมชาติให้ขาดสะบั้นลงได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง กำจัดสาเหตุที่ก่อให้เกิดการถือกำเนิดในภพใหม่⁶ หลักธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรืออัฐสังคิมมรรค (อริยมรรคมีองค์ 8)⁷ แปลว่า ทางมีองค์ 8 ประการ อันประเสริฐมีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น ซึ่งยังเห็นพระนิพพาน

² ที.ปา. (ไทย) 11/362/286.

³ ส.ม. (บาลี) 19/1071-1201/361-414.

⁴ ชุ.ป. (ไทย) 31/8-16/317-327, 39-40/372-376.

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับเติม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 896-897.

⁶ ที.ม. (ไทย) 10/155/99.

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 601.

โดยประจักษ์ ดังที่ท่านพระสารีบุตรกล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดากรรมเหล่านั้น โสกะและโทสะเป็นบาป มัชฌิมาปฏิปทาที่อยู่เพื่อละโสกะและโทสะ เป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน⁸

แนวทางการปฏิบัติที่พระองค์ทรงค้นพบเมื่อว่าโดยหลักการแล้วคือ อัญญสังคิกสูตร (มรรคมีองค์ 8) เพื่อให้ผู้ปรารถนาพ้นจากทุกข์ ประพฤติปฏิบัติได้ด้วยตนเอง หลักคำสอนสำหรับปฏิบัติเพื่อความรู้ในทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และมรรควิธีเพื่อความดับทุกข์ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วง โสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอริยมรรค เพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4”⁹ พระดำรัสอุเทศที่ตรัสในมหาสติปัฏฐานสูตรนี้ ยืนยันได้ว่าวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานอันเป็นที่ตั้งแห่งความดับสิ้นทุกข์ทั้งปวงคือ ต้องปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม นี้เท่านั้น การเจริญสติปัฏฐาน 4 มีองค์ประกอบสำคัญ คือ อาตาปี สัมปชาโน สติมา คือให้มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ¹⁰ ระลึกระลึกรู้ พระพุทธองค์ตรัสกับพระสารีบุตรว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ กลับจากบิณฑบาต ฉ้นเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิ ไปตามฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิตธรรม เมื่อย่อสติปัฏฐาน 4 ลงแล้ว ก็เหลือเพียง รูป-นาม ที่ให้ ตั้งกายตรงดามสติมั่น หวังอยู่ว่า จิตของเรายังไม่หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะยังไม่สิ้นอุปาทานเพียงใด เราจักไม่เพิกถอนจากการทำวิปัสสนาเพียงนั้น”¹¹ อริยมรรคได้ชื่อว่า ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์ เป็นข้อปฏิบัติไปสู่ธรรมที่ดับทุกข์ เป็นของจริงที่พระอริยเจ้าได้เข้าถึงแล้ว สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ เป็นองค์ที่สงเคราะห์ด้วยวิปัสสนายาน (พาหนะ) เป็นเครื่องนำไปคือ วิปัสสนา ส่วนที่เหลืออีก 6 องค์สงเคราะห์ด้วยสมถะ ยาน (พาหนะ) เครื่องนำไปคือสมถะ พระอริยสาวกเว้นจาก 2 ทาง คือ เว้นกามสุขัลลิกานุโยค ด้วยวิปัสสนายาน และเว้นอัตตกิลมถานุโยคด้วยสมถะ ยาน แล้วดำเนินไปยังทางสายกลาง ทำลายโมหะ โสกะ โสกะ ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ถึงพร้อมด้วยสิกขา 3 นี้ก็แจ้งซึ่ง มรรค ผล และพระนิพพาน¹²

กล่าวสรุปโดยความสำคัญของอัญญสังคิกมรรค (อริยมรรคมีองค์ 8) คือ เป็นข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางที่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยเจ้าทั้งหลายได้ดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ในอริยวงศ์ปฏิบัติได้แสดงไว้ว่าอัญญสังคิกมรรค หรือเรียกว่าอริยมรรคมีองค์ 8 นี้เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดวิปัสสนาปัญญา ก่อน ภายหลังต่อมาจึงเป็นปัจจัยให้เกิดมรรคญาณ

⁸ ม.มู. (ไทย) 12/33/31.

⁹ ที.ม. (ไทย) 10/273/216.

¹⁰ อ.จ.ท. (ไทย) 20 /180/129.

¹¹ ที.ป. (ไทย) 11/273/218.

¹² ม.มู. (ไทย) 12/33/31.

ผลญาณ และนิพพานในที่สุด¹³ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องอัญมณีคิกสูตร ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาหลักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และการศึกษาค้นคว้าในเรื่องอัญมณีคิกสูตรนี้จะช่วยให้การปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนพระพุทธเจ้าที่แท้จริงและถูกต้อง เพื่อเป็นการเจริญสติ สมาธิ ปัญญา ให้รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ระดับโลกาภิเลส ตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้ลดน้อยลง และยังเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดีเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัญมณีคิกสูตร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาหลักธรรมในอัญมณีคิกสูตร
- 2.2 เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัญมณีคิกสูตร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัญมณีคิกสูตร ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมุ่งศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาในอัญมณีคิกสูตร มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) อันได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 วิภังคปกรณ์ คู่มือพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ 9 กัมมัฏฐานสังคหวิภาค เจตนากรณียสูตร พระสูตรต้นตปิฎกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น
- 3.2 ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีหนังสือมหาสติปัฏฐานสูตร วิจารณ์โดย พระโสภณมหาเถระ (มหาสิลยาตอ) เป็นต้น ผลงานทางวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สูตรต้นตปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ
- 3.3 ศึกษาข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับเอกสารชั้นปฐมภูมิ
- 3.4 สรุปเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา
- 3.5 เสนอและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

¹³ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ), อริยวังสปฏิปทา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554), หน้า 69.

3.6 นำเสนอและเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

4. ผลการวิจัย

อัฐังคิกสูตร นี้ได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่มที่ 21 หน้าที่ 325 ข้อที่ 205 เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวถึงบุรุษ 4 จำพวก ได้แก่ สัตบุรุษ สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ อสัตบุรุษ และอสัตบุรุษที่ยิ่งกว่าอสัตบุรุษ

อัฐังคิกสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยมรรคมีองค์ 8 กล่าวถึงบุรุษ 4 จำพวก¹⁴ กล่าวคือ สัตบุรุษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) มีสัมมาสังกัปปะ มีสัมมาวาจา มีสัมமாகัมมันตะ มีสัมมาอาชีวะ มีสัมมาวายามะ มีสัมมาสติ มีสัมมาสมาธิ สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ตนเองเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิและชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาทิฏฐิ มีสัมมาสังกัปปะ มีสัมมาวาจา มีสัมமாகัมมันตะ มีสัมมาอาชีวะ มีสัมมาวายามะ มีสัมมาสติ มีสัมมาสมาธิตามไปด้วย อสัตบุรุษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีมิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด) มีมิจฉาสังกัปปะ มีมิจฉาวาจา มีมิจฉากัมมันตะ มีมิจฉาอาชีวะ มีมิจฉาวายามะ มีมิจฉาสติ มีมิจฉาสมาธิ และอสัตบุรุษที่ยิ่งกว่าอสัตบุรุษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ตนเองเป็นผู้มีมิจฉาทิฏฐิและชักชวนผู้อื่นให้มีมิจฉาทิฏฐิ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาสังกัปปะ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาวาจา ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉากัมมันตะ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาอาชีวะ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาวายามะ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาสติ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาสมาธิตามไปด้วย พระพุทธเจ้าได้ทรงแบ่งบุคคลออกเป็น 2 จำพวก คือ สัตบุรุษ หมายถึง บุคคลผู้มีสัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 และยังชักชวนให้บุคคลอื่นเดินตามด้วย ส่วนอสัตบุรุษ หมายถึง บุคคลผู้มีมิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด) เป็นผู้ดำเนินชีวิตไปในทางมิจฉาทิฏฐิ ไม่มีhiri โอตตปปะ และยังชักชวนบุคคลอื่นให้เดินตามไปด้วย พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับผู้มีมิจฉาทิฏฐิว่า “วิชชา”¹⁵ (ความรู้แจ้ง) คือ ประชานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทำให้มีhiri โอตตปปะ และมีอริยมรรคองค์อื่นก็มีตามไปด้วย รวมทั้งหลักธรรมที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยสัจ 4 ประการ ทุกขสัจ คือความทุกข์ สมุทัยสัจ คือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นิโรธสัจ คือความดับแห่งทุกข์ ได้แก่ พระนิพพาน มัคคสัจ คือทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่อัฐังคิกสูตร (อริยมรรคมีองค์ 8) และพระพุทธองค์ยังทรงแสดงถึงไตรลักษณ์ อนิจจัง คือความไม่เที่ยง ทุกขัง คือความทุกข์บีบคั้นทนไต่ยาก อนัตตา คือความไม่ใช่ตัวตน

¹⁴ อภ.จตุกก. (ไทย) 21/100/73.

¹⁵ ส.ม.อ. (ไทย) 3/1-2/179.

จากการศึกษาหลักธรรมในอัฐสังคิกสูตรทำให้ทราบได้ว่า กระบวนธรรมแห่งการดับทุกข์ที่พระองค์ทรงแสดงในอัฐสังคิกสูตรนั้น คือการปฏิบัติตามมคคสังค คือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา¹⁶ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อัฐสังคิกสูตร (อริยมรรคมีองค์ 8) ซึ่งจัดเป็นการปฏิบัติแบบเจริญวิปัสสนานำหน้าสมณะ เรียกว่าวิปัสสนापुพพังคสมณะ การเจริญอัฐสังคิกสูตร หรือการเจริญมรรคมีองค์ 8 อันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา (ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง) เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมดำเนินไปตามทางสายกลางแล้วตั้งสติระลึกรู้สภาวะธรรม (รูปนาม) ปัจจุบันที่ปรากฏทางทวารทั้ง 6 เกิดญาณปัญญา รู้แจ้งตามความเป็นจริง¹⁷ จัดเข้าในการเจริญสติปัฏฐาน 4 เมื่อเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งตามความเป็นจริงโดยความเป็นไตรลักษณ์ แล้วยอมเข้าไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์เข้าสู่พระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

แนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัฐสังคิกสูตร การเจริญวิปัสสนาภาวนา คือการอบรมเจริญปัญญาเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งรูปนามตามสภาวะความเป็นจริงโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา การเจริญวิปัสสนาองค์ธรรมได้แก่ปัญญาเจตสิก ผู้ที่เจริญวิปัสสนานั้นจำแนกได้สองอย่างคือสมถยานิกบุคคล ผู้มีสมณะเป็นเครื่องดำเนินไปสู่ มรรค ผล นิพพาน จัดเป็นประเภทปัญญาวิมุตติ ซึ่งอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนานั้นเรียกว่า วิปัสสนาภูมิ 6 ประกอบด้วยธรรม 6 หมวด คือ ชันธ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 สังขะ 4 และปฏิจจนมุขปาท 12 กล่าวโดยย่อแล้ว คือรูปกับนาม เมื่อเจริญวิปัสสนาภาวนาจนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งรูปนามตามความเป็นจริงแล้วยอมเกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด และความยึดมั่นถือมั่นในขันธ 5 นำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ได้

การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัฐสังคิกสูตรพบว่า เป็นการเจริญวิปัสสนาตามหลักมคคสังค คือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อันเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อัฐสังคิกสูตร (อริยมรรคมีองค์ 8) เมื่อย่อแล้วคือไตรสิกขา สามารถสังเคราะห์ได้ดังนี้ สัมมาวาจา สัมมากรรม สัมมาอาชีวะ จัดเป็นอภิสีลสิกขา สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเป็นอภิจิตตสิกขา สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นอภิปัญญาสิกขา เมื่อเจริญสิกขา 3 สมบูรณ์แล้วยอมทำให้เกิดความบริสุทธิ์แห่งวิสุทธิทั้ง 7 คือ สีสสุทธิ จิตตสุทธิ ทิฏฐิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ

¹⁶ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ), **อริยวังสปฏิปทา**, ข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์พระอริยเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554), หน้า 71.

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แอนด์ โบรด์ติ้ง จำกัด, 2548.

สติปัฏฐาน 4 สามารถสงเคราะห์เข้าในอัฐังคิกสูตร (มรรคมีองค์ 8) มีสัมมาสติ คือใช้สติ และปัญญาพิจารณากำหนดรูปร่างนามและสภาวธรรมในฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ตามความเป็นจริง และหยั่งรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาวธรรมทั้งหลายว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

พระพุทธเจ้าทรงตรัสอัฐังคิกสูตร (อริยมรรคมีองค์ 8) คือ ทางอันประเสริฐ หรือทางดำเนินของพระอริยะ เป็นทางที่พระองค์ทรงค้นพบให้หลุดพ้นออกจากทุกข์ ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ คือ

1) สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) หมายถึง เห็นอริยสัจ 4 เห็นไตรลักษณ์ หรือเห็นปฏิจจสมุปบาท

2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) หมายถึง การสละออกจากกาม ไม่พยาบาท ไม่เบียดเบียน

3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) หมายถึง ไม่พูดส่อเสียด พูดคำสัตย์และพูดมีสาระ

4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) หมายถึง ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง ประกอบสัมมาอาชีพสุจริต เว้นมิฉฉาชีพ

6) สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) หมายถึง เพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีให้เกิดและเพียรรักษาความดีไว้

7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) หมายถึง การพิจารณาเห็นกายในกาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิต พิจารณาเห็นธรรมในธรรม

8) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) หมายถึง การเจริญถึงฌาน 4

อัฐังคิกสูตร หรืออริยมรรคมีองค์ 8 เหล่านี้เป็นหนทางที่ดำเนินไปเพื่อความสงบและทำให้เห็นประจักษ์แจ้ง ทำให้รู้ชัด ย่อมเป็นไปเพื่อสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้แห่งพระนิพพาน บรรพชิตควรปฏิบัติในทาง 8 ประการนี้

สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ หมายถึง อารมณ์ของสติ ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม มีหลักปฏิบัติดังนี้

1) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

2) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

3) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

4) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

สติปัฏฐาน 4 เป็นหนทางสายเดียวที่จะนำพาผู้ปฏิบัติให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังพระพุทธเจ้าดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโศกและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ มีองค์ธรรมที่เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้การเจริญสติปัฏฐานสำเร็จ คือ อาตภาพิณฑระ สัมปชานะ มีปัญญาหยั่งเห็น สติมา มีสติ

ในการปฏิบัติจะพบว่า มรรคญาณที่มีนิพพานเป็นอารมณ์อยู่นั้น คือ เห็นอริยสัจ 4 อย่างแจ่มแจ้ง เป็นภาวนามยปัญญา ซึ่งมุ่งหมายไปที่เห็นความดับแห่งทุกข์ (นิโรธสัจ) เป็นหลัก เพราะในขณะที่เห็นนิโรธสัจนั้น อริยสัจ 3 ที่เหลือก็ปรากฏอยู่ในนั้นด้วย อุปมาเหมือนเงาที่ติดตามต้นไม้ ฉันท อุปไมยว่า นิโรธเป็นต้นไม้ และอริยสัจ 3 ก็เป็นเช่นเงาแห่งต้นไม้ ฉันทนั้น การเห็นพร้อมเพียงกันในขณะเดียว จึงชื่อว่า เห็นแจ้งอริยสัจ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่บรรลุนิพพานแล้ว มรรคจิตย่อมพบนิพพาน เพราะมีนิพพานเป็นอารมณ์ (นิโรธสัจ) การที่ได้บรรลุมรรคญาณ จึงชื่อว่า เห็นแจ้งนิโรธสัจด้วยมรรคญาณ

5. สรุป

ผลจากการวิจัยพบว่า วิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อัญญาติกสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวถึงบุคคล 4 จำพวก คือ สัตบุรุษ สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ อสัตบุรุษ อสัตบุรุษที่ยิ่งกว่าอสัตบุรุษ พระพุทธเจ้าทรงแบ่งบุคคลออกเป็น 2 จำพวก คือ สัตบุรุษ หมายถึง บุคคลผู้มีสัมมาทิฐิ เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 และยังชักชวนบุคคลอื่นให้เดินตามด้วย อสัตบุรุษ หมายถึง บุคคลผู้มีมิจฉาทิฐิ เป็นผู้ดำเนินชีวิตไปในทางมิจฉาทิฐิ ไม่มีhiri โอตตปปะ และยังชักชวนบุคคลอื่นให้เดินตามด้วย พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “วิชา” คือ ประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทำให้มีhiri โอตตปปะ และอริยมรรคอื่นก็มีตามมาด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ต้องมีสัมมาสติ คือมีสติ สมาธิ และปัญญาพิจารณาในฐานทั้ง 4 อย่างต่อเนื่อง คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือมีสติเข้าไปตั้งมั่นในกาย เวทนา นุปัสสนาสติปัฏฐาน คือมีสติเข้าไปตั้งมั่นในเวทนา จิตตานุสสนาสติปัฏฐาน คือมีสติเข้าไปตั้งมั่นในจิต ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือมีสติเข้าไปตั้งมั่นในธรรม

การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัญญาติกสูตร เป็นการปฏิบัติตามหลักมรรคสัจจ คือ การเจริญศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อผู้ปฏิบัติเจริญศีล สมาธิ ปัญญา สมบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้เกิดความบริสุทธิ์แห่ง วิสุทธิ 7 คือ สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิฐิวินิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสนวิสุทธิ ญาณทัสนวิสุทธิ เมื่อผู้ปฏิบัติตามหลักอัญญาติกสูตร คือหนทางอันประเสริฐ เป็นทางสายกลาง เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ย่อมตั้งสติระลึกภูมิจิตตธรรม คือ (รูปนาม) ที่ปรากฏขึ้นตามความเป็นจริง ย่อมทำให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้งในอริยสัจ คือ มรรค ผล นิพพาน ได้ในที่สุด

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

อัฐสังคิกสูตร เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงหนทางความดับทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของอริยสังค (เรียกว่า มัคคสังคัจ หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังค) และนับเป็นหลักธรรมสำคัญซึ่งประกอบด้วยหนทาง 8 ประการ เรียกว่า “มรรคมืองค์แปด” หรือ (อัฐสังคิกมรรค) คือ 1) สัมมาทิฏฐิ (ปัญญาเห็นชอบ), 2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ), 3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ), 4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ), 5) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ), 6) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ), 7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ), 8) สัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่นชอบ) อัฐสังคิกมรรค หรือ อริยมรรคมืองค์แปด เป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือทางที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับเติม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท เอส.อาร์.พี.ริ่งติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ), **อริยวังสปฏิปทา**, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ), **อริยวังสปฏิปทา**, ข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์พระ อริยเจ้า, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554.

